

Na kraju knjige je autorova završna riječ koja je prevedena i na njemački jezik. Dodano je i kazalo osobnih imena, ali ne i kazalo geografskih naziva, pa to, uz pomanjkanje popisa kratica i literature, donekle otežava znanstveno korištenje. Međutim, autor je dodao rječnik turcizama koji olakšava čitanje, pogotovo znanstvenicima izvan Bosne i Hercegovine. Knjiga je ilustrirana s desetak suvremenih crteža i grafika od kojih je većina u boji, npr. Banja Luke, Bihaća, Livna, Prijedora, Jajca, Omer-paše Latasa, ali nisu navedeni izvori njihova preuzimanja, iako je vidljivo da su austrijske provenijencije. Na drugom mjestu u knjizi doznajemo da je potret Omer-paše Latasa izradio poznati hrvatski slikar Vjekoslav Karas iz Karlovca koga je preko Ivana Frane Jukića pozvao u Travnik da ga slika i podučava njegovu suprugu i djecu u risanju. To doznajemo iz zanimljiva Karasova saslušanja koje je obavljeno u Karlovcu nakon slikareva povratka iz Bosne (1852).

Ukratko: dr. Šljivo kao i njegov Institut za istoriju u Banja Luci, koji godinama uspješno vodi, pokazali su zamjernu aktivnost i produktivnost što potvrđuje i ova knjiga koja je nezaobilazan priručnik za prijelomno razdoblje bosansko-hercegovačke povijesti 19. stoljeća.

Dr Dragutin Pavličević

ZBORNİK RADOVA O POVIJESTI I KULTURI SRPSKOG NARODA
U SOCIJALISTIČKOJ REPUBLICI HRVATSKOJ
Knjiga 2, Zagreb 1989, 240.

Druga knjiga ove edicije Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti — Odbora za koordinaciju proučavanja povijesti i kulture srpskog naroda u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, posvećena je 250. godišnjici rođenja Dositeja Obradovića, o čemu govore dva priloga. Slijede rubrike: kulturna historija, historija školstva, demografija i ekonomska historija, etnologija, tekući život, te kronika.

U prvom redu, Stanko K o r a ć, Dositej Obradović ili put do mišljenja, govori o književnom radu i teoretskim shvaćanjima Dositeja Obradovića, kojima je udaren temelj modernoj srpskoj književnosti na narodnom jeziku. Uvođenjem u literaturu jezika srpskog naroda iz Kninske krajine, udaren je temelj »internacionalnim procesima« u srpskoj kulturi. Govoreći o Dositeju kao borcu protiv dogmi i čovjeku mišljenja, ističe njegovu borbu za slobodno mišljenje, pri čemu u prvi plan izbija razum, kao osnovno načelo takvog mišljenja, što Dositeja čini prvim srpskim modernim misliocem.

Vaso M i l i č e v i ć, Dositejev primjer, ističe da je srpska kultura i literatura pojavom Dositeja Obradovića učinila revolucionarni skok iz srednjovjekovne tradicije u prosvjetiteljsku Evropu, između ostalog i uvođenjem narodnog jezika kao literarnog umjesto rusko-slavenskog, stranog i teškog većem dijelu srpskog naroda. Dositej afirmira i novi vid rodoljublja, time što ne jadicuje pasivno nad sudbinom svog naroda u prošlosti i u XVIII st. već smatra da se svojim duhovnim osobinama može ravnopravno mjeriti s ostalim narodima Evrope, pod uvjetom da usvoji plodove prosvjetiti-

teljstva. Ističe Dositejevo učestvovanje u razvoju kulture i prosvjete u Srbiji za vrijeme Prvog srpskog ustanka.

Milenko Patković, Stogodišnjica Njegoševa rođenja proslavljena u Zagrebu 1914. godine — manifestacija jugoslovenske ideje i jugoslovenskog jedinstva, navodi da nakon Balkanskih ratova dolazi do jačanja jugoslovenske ideje i jugoslovenskog pokreta, a organiziraju se i manifestacije kroz koje se to ispoljavalo. Jedna od njih bila je i proslava stogodišnjice Njegoševog rođenja, održana u Zagrebu, do tada najveća manifestacija jugoslovenskog pokreta. Prisutni su bili viđeniji predstavnici Srba, Hrvata i Slovenaca sa cjelokupnog etničkog prostora. Autor smatra da je tada sazrijevala spoznaja da srpsko, hrvatsko i slovensko pitanje ne treba rješavati odvojeno, već zajednički, kao jugoslovensko pitanje, izvan Austro-Ugarske, u slobodnoj jugoslovenskoj državi.

Nikola Milovančev, Zadarska »Istina« 1885—1888. — povodom stogodišnjice, bavi se časopisom pravoslavnog svećenstva u Dalmaciji, koji je tri godine izlazio u Zadru. Objavljivao je vijesti iz crkvenog života, te teoretske i popularno pisane članke. Tek rijetko »Istina« se doticala političkih tema. Pojava ovog časopisa značajna je zbog toga jer je to bio prvi poluslužbeni organ srpske pravoslavne crkve na području Dalmacije i Boke.

I u ovoj knjizi Zbornika Ivan Jurišić javlja se s prilogom o školstvu. Dok je u prethodnoj obradio srpske narodne škole, ovoga puta posvetio je pažnju školovanju pravoslavnog svećenstva. U prilogu, Obrazovanje svećenstva u Karlovačkom generalatu i Banskoj krajini — Karlovačkoj (Plašanskoj) eparhiji — od sredine XVIII stoljeća do 1848. godine, daje prikaz nastanka i razvoja ustanova za obrazovanje pravoslavnog svećenstva na spomenutom krajiškom području. Povijest ovih ustanova dijeli na razdoblje seminara u trajanju od 3 do 5 mjeseci (1744—1812), te na razdoblje dvogodišnje stalne škole, od 1820. na dalje, kojoj se, vjerojatno 1824. dodaje i pripremna godina. Kriteriji za upis u ovu školu s vremenom su sve više pooštřavani, čime su stvarani preduvjeti za viši nivo obrazovanosti pravoslavnog svećenstva.

Članak Agneze Szabo, Socijalna struktura srpskog stanovništva u Hrvatskoj i Slavoniji između 1880. i 1910. godine, »prilog je budućoj sveobuhvatnijoj obradi problema kapitalističkih odnosa u Hrvatskoj i Slavoniji«, kako to u uvodu ističe sama autorica. Uz tabelarni pregled srpskog stanovništva u Hrvatskoj i Slavoniji 1880—1910 koji obuhvaća polovinu ovog rada, izneseni su i tekstualno osnovni kvantitativni pokazatelji do kojih je autorica došla radeći na ovoj temi. Među ostalima izneseni su podaci o broju stanovnika Srba u Hrvatskoj i Slavoniji u odnosu na ostalo stanovništvo koncem 1880. i 1910. u gradovima i na selu, kao i njihova socijalna struktura. Tako se ovdje mogu naći podaci o broju Srba obrtnika, radnika, te zaposlenih u javnim službama, kao i onima slobodnih zanimanja, ali i o socijalnom sastavu srpskog seoskog stanovništva. U zaključku autorica ističe da činjenica kako je bilo sve manje samostalnih poduzetnika, a sve više zaposlenih činovnika i pomoćnih radnika, govori o postupnom jačanju kapitalističkog društva.

Rako Kovačević, Srpsko zemljaradničko zadrugarstvo na teritoriju Austro-Ugarske, bavi se pokretom srpskog zemljaradničkog zadrugarstva u Hrvatskoj, koji je od 1897. trajao punih 50 godina. Ove zadruge bile su po

karakteru kolektivne privredne organizacije tipa kreditnih zadruga, a bavi se i arendiranjem, kupovinom i zajedničkim obrađivanjem zemljišta, trgovinom poljoprivrednim proizvodima, industrijskom proizvodnjom, preradom poljoprivrednih proizvoda, te organiziranjem tih djelatnosti u posebne organizacijske jedinice (odbore, podzadruge i specijalizirane zadruge). Odigrale su značajnu ulogu i u nacionalnom preporodu srpskog naroda.

Etnolog, muzeolog, Aleksandra-Sanja Lazarević, Plesni redovi Svetosavske besjede, osvjetljava svojim prilogom neke kulturne aspekte iz života Srba u Zagrebu tokom 19. stoljeća. U uvodu daje nekoliko zanimljivih podataka o pojedinim istaknutijim Srbima stanovnicima Zagreba u 19. st. kao što su Hristofor Stanković, dobrotvor i djelatnik u kulturnoj sferi grada, Marko Bogunović »učitelj plesa«, te Petar Nikolić, oleograf. Krajem 19. st. među ostalim oblicima zabavnog života u Zagrebu je i ples. Velike elitne plesove priređuju razna društva, među kojima i srpsko, »Sv. Savska besjeda«. Svako takvo društvo imalo je i plesni red, sa programom i redom igranke. U Muzeju grada Zagreba katalogizirano je šest primjera plesnih redova Svetosavske besjede, koje autorica prikazuje kako s obzirom na njihov dizajn tako i s obzirom na programski sadržaj.

Pero Pletikosa, Vratiti život, piše o akciji za uređenje spomenika žrtvama fašističkog terora u Sadilovcu i obnovi pravoslavne crkve Svete Bogorodice.

Posljednji prilog je kronika i dokumenti Koordinacionog odbora za proučavanje povijesti i kulture srpskog naroda u SR Hrvatskoj, tj. pregled rada Odbora od njegovog osnutka.

Ivan Jurišić

SLAVKO GAVRILOVIĆ: GRAĐA ZA ISTORIJU VOJNE GRANICE U XVIII VEKU, KNJIGA I, BANSKA KRAJINA 1690—1783.

Beograd 1989, 722.

Dr. Slavko Gavrilović već se niz godina bavi, između ostalog i poviješću Banske krajine. Proučavajući godinama građu po arhivima Austrije, Mađarske, te širom Jugoslavije, došao je do niza dokumenata od posebne važnosti za povijest ove Krajine. Iz obilja prikupljene građe izlučio je za publiciranje dio spisa koji se odnose na razdoblje od kraja XVII do kraja XVIII st. Knjigu je izdala Srpska akademija nauka i umetnosti u seriji Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, drugo odeljenje, spomenici na tuđim jezicima, knjiga XXVIII.

Autor u predgovoru izražava nadu da će građa iz ove knjige doprinjeti »da se potpunije osvetle mnoge posebnosti Banske krajine u okviru Vojne granice u našim zemljama te da se bolje upozna njena politička, društveno-ekonomska pa unekoliko i kulturna istorija«.

Većina dokumenata iz prvog dijela ove knjige građe odnosi se na problem »Vlaha«, uglavnom Srba pravoslavne vjere, koji se u toku Bečkog rata (1684—1699) doseljavaju iz Bosne u Hrvatsku na područje između rijeke Kupe, Une i Save, sa željom da budu vojnici-krajišnici. Nadalje slijede dokumenti o njihovim sukobima sa banskom vlašću, odnosno hrvatskim plemstvom i biskupom. Dio spisa odnosi se na regulament 1728—1730 na tužbe

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.